

Marcin Grulkowski, Krzysztof Korda

Sesja "Małe narody i grupy etniczne we współczesnej Europie: przykład Kaszubów", 10-21 września 2002

Acta Cassubiana 4, 387-390

2002

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MARCIN GRULKOWSKI
KRZYSZTOF KORDA

SESJA „MAŁE NARODY I GRUPY ETNICZNE WE WSPÓŁCZESNEJ EUROPIE: PRZYKŁAD KASZUBÓW”, 10-21 WRZEŚNIA 2002

W dniach 10-21 września 2002 roku w Warszawie i w Steżycy koło Kościerzyny odbyła się sesja „Małe narody i grupy etniczne we współczesnej Europie: przykład Kaszubów”, przeprowadzona w ramach Międzynarodowej Szkoły Humanistycznej Europy Środkowej i Wschodniej. Sesję tę zorganizował Ośrodek Badań nad Tradycją Antyczną Uniwersytetu Warszawskiego oraz Fundacja „Instytut »Artes Liberales«” przy współudziale Instytutu Kaszubskiego. Funkcję kierownika sesji pełnił prof. Mariusz S. Ziółkowski. Udział w niej wzięły osoby zarówno z Polski, jak również z ośrodków naukowych Niemiec, Ukrainy (szczególnie z Krymu i Lwowa) oraz Białorusi.

Program sesji skoncentrowany został wokół poszczególnych bloków obejmujących różne dziedziny wiedzy o Kaszubach. W pierwszym dniu sesji, która początkowo odbywała się w Warszawie, tematyka referatów dotyczyła źródeł historycznych do badania tożsamości Kaszubów. Wykład inauguracyjny pod tytułem *Źródła historyczne do badania etnicznej tożsamości i świadomości narodowej Kaszubów w XIX i XX wieku* wygłosił prof. Józef Borzyszkowski, który zwrócił uwagę zwłaszcza na mity historiograficzne, tkwiące w dziewiętnasto- i dwudziestowiecznej literaturze dotyczącej Kaszub. Szczególną ich odmianę stanowiły: 1) mit prawieczności Kaszubów, wyrażający się w przekonaniu, że Kaszubi to rdzeń społeczności pomorskiej; 2) mit czasów książęcych, głęboko tkwiący w historiografii dotyczącej Pomorza; 3) mit Kaszub jako „blaue Ländchen” (błękitnego kraiku), rozpowszechniony wśród niemieckojęzycznej społeczności pomorskiej. Autor zauważył również, iż same wyobrażenia o języku kaszubskim, który stanowi najbardziej spajający element tożsamości kaszubskiej, uległy procesowi mitologizacji.

Źródła językowe do badań tożsamości Kaszubów w XIX i XX wieku omówiła prof. Hanna Taborska, zaś prof. Jadwiga Zieniukowa wygłosiła referat *Etnolekt (język) Kaszubów i poglądy na jego status (od połowy XIX wieku do dziś)*, w którym określiła cechy konstytutywne języka kaszubskiego. Stwierdziła ona ponadto, że do niedawna kaszubszczyźnie brakowało poliwalencji, a więc zdolności użytkowników do wypowiedzania się w różnych stylach. Stąd też ze względu na

fakt, iż literacki (standardowy) język kaszubski znajduje się dopiero in statu nascendi, u jego użytkowników występuje bilingwizm asymetryczny.

W następnym dniu wykład pod tytułem *Utracony raj pogranicza* wygłosił mgr Artur Karp. Zauważył on na wstępie, iż pojęcie ojczyzny inaczej jest definiowane u osób z rdzennej części kraju, inaczej zaś rozumiane jest ono przez osoby z pogranicza. Przedstawił również analogie pomiędzy modelami współżycia społeczeństw pogranicza ziem polskich i Indii w perspektywie przeszłości. Jednakże modele te zakłócone zostały przez procesy przyjmowania idei integrizmu narodowego, w których ważną kategorię stanowiła kwestia zdrady, w historiografii zaś procesy te przejawiały się w zwiększonym zainteresowaniu rdzennością. Prof. Przemysław Urbańczyk natomiast przedstawił w swoim referacie problem interpretowania źródeł archeologicznych w badaniach nad wspólnotami etnicznymi – w jego ujęciu bezkrytyczne interpretowanie rozprzestrzeniania się zabytków kultury materialnej jako identyfikacji etnicznej stało się nie do utrzymania, ustalane bowiem przez archeologów cechy kultury materialnej nie muszą mieć znaczenia etnicznego. Wykład ten korespondował tematycznie z referatem dr. Mirosława Hoffmana o ideologii nazistowskiej w archeologii Prus Wschodnich, jak również z panelem poprowadzonym przez prof. Andrzeja Kokowskiego, który dotyczył sporu o autochtoniczność Słowian jako problemu manipulacji źródłami.

Kolejna część sesji odbyła się w Steżycy. Pobyt na Kaszubach przewidywał kilka podróży studyjnych. Dwie z nich (13 i 18 września) miały ukazać środowisko naturalne i zabytki archeologiczne Kaszub. Podczas pierwszej uczestnicy zwiedzili najciekawsze pod względem przyrodniczym obiekty Kaszubskiego Parku Krajobrazowego, m.in. masyw Wieżycy, jak również cmentarzysko kurhanowe w Unieradzu i kręgi kamienne w Węsiorach. Ważny punkt programu stanowiła wizyta w Kaszubskim Uniwersytecie Ludowym, gdzie dr Tomasz Maliszewski wygłosił referat na temat realizacji idei wspólnej Europy w uniwersytetach ludowych. Za ukoronowanie tej podróży należy uznać wykład prof. Małgorzaty Latałowej *Botanika i archeologia – rekonstrukcja relacji »człowiek i środowisko« w pradziejach*. Druga podróż studyjna, poświęcona tej samej tematyce, objęła swym programem pobyt w Muzeum Kaszubskim w Kartuzach, w sanktuarium w Sianowie oraz Lasy Mirachowskie. Cel kolejnego objazdu (15 września) stanowił Gdańsk (Muzeum Archeologiczne, Główne Miasto, Katedra Oliwska, wizyta w meczecie i Instytucie Kaszubskim). W następnym dniu (16 września) uczestnicy odbyli podróż studyjną zatytułowaną *Historia – wiara – pamięć historyczna*, obejmującą zwiedzanie Muzeum Ziemi Kościerskiej w ratuszu kościerskim (pod kierunkiem dr. Jerzego Knyby), Kaszubskiego Parku Etnograficznego we Wdzydzach, izby pamiątek historycznych w szkole w Karsinie oraz Kalwarii Wielewskiej. W jej trakcie w kościele wdzydzkim wykład na temat religijności Kaszubów wygłosił ks. dr hab. Jan Perszon. Podróż tę zakończył film *Pomiędzy narodami*, przedstawiający problem współżycia społeczności polskiej i niemieckiej w Gdańsku w okresie

międzywojennym i w czasie II wojny światowej.

Oprócz podróży studyjnych na terenie Kaszub program sesji w okresie pobytu w Stężycy uwzględnił referaty wygłaszane w ramach bloków tematycznych. W ramach pierwszego z nich, zatytułowanego „Język i edukacja” (14 września), wykład na temat nauczania języka kaszubskiego wygłosiła Renata Mistrz, następnie zaś uczestnicy sesji byli świadkami przeprowadzonej przez Wandę Kiedrowską lekcji języka kaszubskiego w stężycyjskiej szkole podstawowej. W następnej części tego bloku formy kultywacji i aktywizacji kaszubszczyzny przedstawił prof. Jerzy Treder, który położył nacisk przede wszystkim na piśmiennictwo jako najbardziej skuteczny sposób zachowania języka oraz na konieczność standaryzacji kaszubszczyzny. Urszula Doroszevska wygłosiła natomiast referat traktujący o problemach, z jakimi spotyka się edukacja regionalna na Krymie. Ostatni wykład dnia, zatytułowany *Wizje Europy*, wygłosił prof. Roman Galar. Zwrócił on uwagę zwłaszcza na konieczność zachowania w Europie różnorodności kulturowej, dzięki której właśnie ten kontynent stał się centrum cywilizacyjnym.

Następny blok, 17 września, poświęcony został polityce samorządowej i formach samoorganizacji na Kaszubach. Kwestie dotyczące polityki samorządowej na terenie Kaszub poruszył w swoim referacie dr Cezary Obracht-Prondzyński, zaś wykład na temat form samoorganizacji mniejszości narodowych i grup etnicznych na Kaszubach przedstawił Piotr Pawliszcze. W ramach tego bloku zorganizowane zostało również spotkanie z samorządowcami z terenu Kaszub. Ciekawy wykład *Perspektywy i instrumenty ochrony języków mniej używanych za sprawą Europejskiej Karty Języków Regionalnych lub Mniejszościowych* wygłosił dr Tomasz Wicherkiewicz, przedstawiając w nim problem realizacji ochrony języków mniejszościowych w Unii Europejskiej. W ostatnim dniu pobytu w Stężycy (19 września) miał miejsce panel dotyczący historii i szkolnictwa Tatarów krymskich. Na uwagę zasługiwały zwłaszcza referaty Eldara Sejdametowa na temat ruchu narodowego Tatarów krymskich i emigracji tatarskiej w Stanach Zjednoczonych oraz Elvedina Czubarowa, który podjął kwestię aspektów psychologicznych i politycznych oświaty w języku krymskotatarskim.

20 września, podczas drugiego pobytu w Warszawie problemem przewodnim sesji stało się pytanie, czy możliwa jest podwójna tożsamość. Kwestię tę w odniesieniu do Kaszubów omówił w swoim referacie dr Cezary Obracht-Prondzyński. Stwierdził on, że u zdecydowanej większości Kaszubów identyfikacja funkcjonuje na dwóch poziomach: regionalnym i narodowym – polskim, tylko wśród bardzo niewielkiej części tej społeczności owa podwójna tożsamość została w ostatnim czasie podana w wątpliwość. W ujęciu autora podwójna tożsamość ma korzenie zdecydowanie historyczne – czynniki, które doprowadziły do jej powstania, to przede wszystkim długotrwałe objęcie tej grupy etnicznej przez zewnętrzne podmioty polityczne (Prusy) oraz wielowiekowe sąsiedztwo z Niemcami, przejawiające się w intensywnej wymianie kulturowej. Dr Obracht-Prondzyński wysunął również

też, iż wskutek zmniejszenia się roli rodziny jako przekaźnika kultury to sfera publiczna będzie decydować w przyszłości o transmisji kaszubszczyzny. Problem podwójnej tożsamości w odniesieniu do Śląska wysunęły też dr Jolanta Tambor, dr Aldona Skudrzykowa i dr Romualda Piętkowa. W podsumowaniu sesji prof. Józef Borzyszkowski stwierdził, iż najważniejszymi dokonaniem Kaszubów w ostatnim czasie było wytworzenie własnego środowiska intelektualnego i docenienie małych lokalnych inicjatyw. W ostatnim dniu sesji, 21 września zorganizowane zostały dla grupy uczestników z Krymu warsztaty biblioteczne, które prowadziła Urszula Doroszevska.

W ocenie sesji należy podkreślić słuszność koncepcji, jaką przyjęli organizatorzy. Przedstawione bowiem zostały różne obszary wiedzy o Kaszubach, od językoznawstwa poprzez środowisko geograficzno-przyrodnicze i historię aż po współczesne problemy tego regionu. Jednakże w dziedzinie historycznej nacisk położony został na archeologię i historię XIX i XX stulecia. Stosunkowo mało miejsca przeznaczono na średniowieczne i nowożytne dzieje Kaszub. Jednakże to interdyscyplinarne ujęcie problematyki sesji zasługuje na uznanie, skorzystali na nim zwłaszcza uczestnicy z zagranicy. Na uwagę zasługuje również bardzo dobra organizacja tego przedsięwzięcia. Bez wątpienia sesja ta przyczyniła się do poszerzenia wiedzy na temat miejsca Kaszub w kulturze europejskiej.